

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-274-4-31-40>

УДК 338.24:330.341(477)

СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ ДОСТУПНОСТІ ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ НА ПЕРІОД ВІЙНИ РОСІЇ В УКРАЇНІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА СВІТОВИЙ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Овсчкіна О.А., Маслош О.В., Шестопапов В.І., Щеглова А.Ю.

STATE OF ECONOMIC AVAILABILITY OF FOOD PRODUCTS DURING THE WAR OF RUSSIA IN UKRAINE: NATIONAL AND WORLD ASPECTS OF RESEARCH

Ovechkina O.A., Maslosh O.V., Shestopalov V.I., Shcheglova A.Yu.

У даній роботі проведено аналіз деструктивних наслідків, що виникли у продовольчому секторі української економіки через війну з росією. Відображена й прокоментована динаміка зростання споживчих цін на продовольство на національному споживчому ринку. Підкреслено, воєнні дії на території України істотно загальмували розвиток агропромислового комплексу національного господарства, обумовили погіршення стану головної складової продовольчої безпеки – фізичної та економічної доступності продовольчих товарів для населення. Визначено і прокоментовано заходи держави щодо оперативних дій, спрямованих на підтримку рівня споживання громадян, які потерпіли від воєнних дій. Підкреслена значущість благодійної діяльності міжнародних громадських організацій і структур у наданні продовольчої допомоги Україні. Показано, що війна порушила експортно-імпортні зв'язки України з багатьма країнами світу. У графічному і табличному виді відображені й прокоментовані «стрибки» індексів цін на продовольчі товари і безалкогольні напої у країнах Азії, Африки, Європи, Південної та Північної Америки. Відмічена необхідність формування системи продовольчої безпеки України з довготривалою стратегією покращення стану всіх її складових. Визначена доцільність застосування досвіду США та інших західних країн щодо підтримання необхідного рівня продовольчої безпеки. Особливо підкреслена значущість стимулювання сталого і збалансованого розвитку фермерського господарства, організації державних закупівель для створення резервних і страхових фондів. Відмічена доцільність застосування досвіду європейських країн щодо створення місцевими громадами «продовольчих банків», або «продовольчих комор» для вирішення поточних і форс мажорних проблем щодо доступності продовольства пересічним громадянам. Наведено приклад створення продовольчого банку в Україні та його благодійно-гуманітарної діяльності. Показано перші позитивні результати продовольчої підтримки населення, потерпілого від бойових дій, завдяки роботі продовольчого банку «Громадська організація «Тарілка», який функціонує на волонтерських засадах у Львові і має представництва у Києві та Херсоні.

Ключові слова: продовольча безпека, продовольча криза, споживча ціна, індекс цін, інфляція, споживчий ринок, фі-

зична та економічна доступність продовольства, державна продовольча політика, гуманітарна та матеріально-грошова допомога, продовольчий банк.

Вступ. Як відомо, на продовольчу безпеку впливає велика кількість неконтрольованих чинників, до яких можна віднести: стихійні лиха, техногенні катастрофи, війни, різного роду соціальні конфлікти тощо. Найдеструктивнішим чинником з цього переліку безумовно є війна, негативні наслідки якої позначаються на всіх сферах життя суспільства. Бойові дії росіян на території України призвели до загибелі великої кількості людей, руйнування виробничої і соціальної інфраструктури, заподіяли шкоди продовольчому сектору української економіки, погіршили стан національної продовольчої безпеки та багатьох держав світу. При розвинених експортно-імпортних зв'язках України з іноземними торговими партнерами під руйнівний вплив воєнних дій підпадає не лише її продовольча безпека, але й загострюються продовольчі проблеми багатьох інших країн.

В аспекті сказаного стає актуальним питання оцінки впливу війни, що ведеться на території України, на стан її продовольчої безпеки та загострення продовольчих проблем у інших країнах світового господарства, у яких вже почали проявлятися симптоми продовольчої кризи. Ця симптоматика надає підставу визначити, що світова економіка може зіткнутися не лише з проблемами дисбалансів продовольчих ринків багатьох країн, але й із жорсткою системною економічною кризою, що наразі підсилюється глобальною енергетичною кризою. За словами глави МВФ К. Георгієвої, людству загрожують найбільші випробування із часів Другої світової війни [1] у всіх сферах життя світового соціуму, перед усім, у продовольчому секторі як найбільш вразливому від впливу масштабних воєнних дій.

Зважаючи на сказане, мета статті полягає в оцінці рівня фізичної та економічної доступності основних продуктів харчування в Україні та інших державах світу під впливом розпочатої російсько-української війни. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язання наступних задач: 1) аналіз динаміки цін на продовольчі товари в Україні та в світі; 2) визначення актуальних заходів впливу України на стан її продовольчої безпеки на основі узагальненого досвіду розв'язання питань забезпечення продовольством в інших країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виспекті поставленої проблеми не припиняються дослідження теоретико-методологічних основ визначення і практичних питань забезпечення продовольчої безпеки країн, перед усім нашої держави. У працях А. Благополучної, В. Залізничук, О. Ніконенка, П. Лепісевич, М. Курляк, С. Щербини та ін. дослідників досліджуються складові та індикатори продовольчої безпеки, підкреслюється значущість ринкового й державно-правового механізмів її забезпечення. У дисертаційних роботах В. Гринишина, Н. Кордзої, М. Бабиш, працях А. Мостової, А. Ставицького, О. Прокопенко загострюється увага на питаннях розробки стратегії продовольчої безпеки та формування ефективної системи її забезпечення, впровадження дієвого механізму розподілу продовольства, усунення негативних екологічних наслідків від ведення чи припинення сільськогосподарської і промислово-виробничої діяльності, що особливо актуалізується в періоди стихійних лих та війни.

Виклад основного матеріалу. Слід констатувати той факт, що війна впливає саме на центральну складову продовольчої безпеки - забезпеченість продуктами харчування. В структурі забезпеченості населення продовольством дослідники виділяють наступні елементи: 1) доступність продуктів харчування: а) фізична доступність, тобто наявність на продовольчому ринку життєво необхідних продуктів; б) економічна доступність, яка означає фінансову можливість їх отримати; в) соціальна доступність, що пов'язується з мінімальною диференціацією різних верств населення стосовно споживання основних груп продуктів, необхідних для підтримки життєдіяльності); 2) якість продовольства (продукти з незавершеним строком споживання, без ГМО, необхідної калорійності); 3) стан здоров'я населення, що стає особливо проблемним в умовах погіршення продовольчої безпеки (дефіцит основних продуктів харчування, які формують раціон (добовий, тижневий тощо) пересічного громадянина); 4) нарешті, подовженість життя населення та демографічна ситуація в умовах тимчасової чи хронічної кризи продовольчої безпеки [2].

Від руйнівного впливу війни потерпають інші складові продовольчої безпеки, перед усім, стан і можливості розвитку агровиробництва, а саме: втрачаються можливості вирощування агрокультур через знищення посівів, руйнацію ферм, обмеження транспортування агрокультур до місць їх промислової переробки, врешті решт, через загрози життю

фермерам, які працюють на полях. Безумовно, зниження обсягів українського сільськогосподарського виробництва, спровоковане війною, негативно відбилося на стані ринку продовольчих товарів, обумовило підвищення цін та зменшення маси й асортименту продуктів харчування, отже погіршило фізичну та економічну доступність продовольчих товарів.

В наукових та публіцистичних джерелах багато уваги приділяється проблемам економічної доступності продовольства при аналізі масиву статистичної інформації щодо рівня інфляції національного продовольчого ринку сьогодення (включно всі регіони України, крім тимчасовоокупованих територій). Наведені на рисунку графіки «стрибків» індексів цін на основні продовольчі товари протягом пів рокового періоду 2022 р. наочно демонструють деформацію базової інфляції, яка представляє довгострокову тенденцію рівня цін, яка фактично повторила «стрибок» поточної інфляції. Цей стрибок відобразили ситуативні тимчасові зміни цін.

Однак, більшість продовольчих товарів продовжували дорожчати більш повільними темпами, аж до серпня 2022р. Слід звернути увагу на те, що країні знадобилось лише півроку для повернення к майже довоєнним показникам поточної інфляції та базової інфляції на ринку продовольчої продукції та споживчому ринку в цілому.

Все це стало можливим завдяки: по-перше, активним управлінсько-адміністративним діям держави щодо запобігання руйнації попиту й пропозиції харчових галузей економіки, підтримці вітчизняних агропромислових виробників в результаті розробки й прийняття ВР Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану», затвердження урядом плану із забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану; по-друге, значної гуманітарної і матеріальної допомоги Україні від міжнародних благодійних організацій.

Ми погоджуємо з вітчизняними дослідниками стосовно того, що перелік заходів державної підтримки українського агросектору в умовах війни має бути значно розширеним. Держава має активізувати свій регулюючий вплив на господарські процеси стосовно: надання цільової фінансової допомоги найманним працівникам, які втратили роботу через війну; допомоги з насіннєвим матеріалом для малих фермерів та домогосподарств; звільнення від сплати або надання відстрочки сплати податків на період військових дій; обмеження експорту соціально важливих товарів; введення тимчасового державного регулювання цін на соціально важливі товари; надання фінансової підтримки малим підприємствам агропромислового виробництва; створення умов для розвитку на інноваційних засадах переробних сільськогосподарських підприємств та виробників продуктів харчування; розробки пакету антикризових заходів, що запроваджуватимуться для соціальної підтримки населення [5, с. 39].

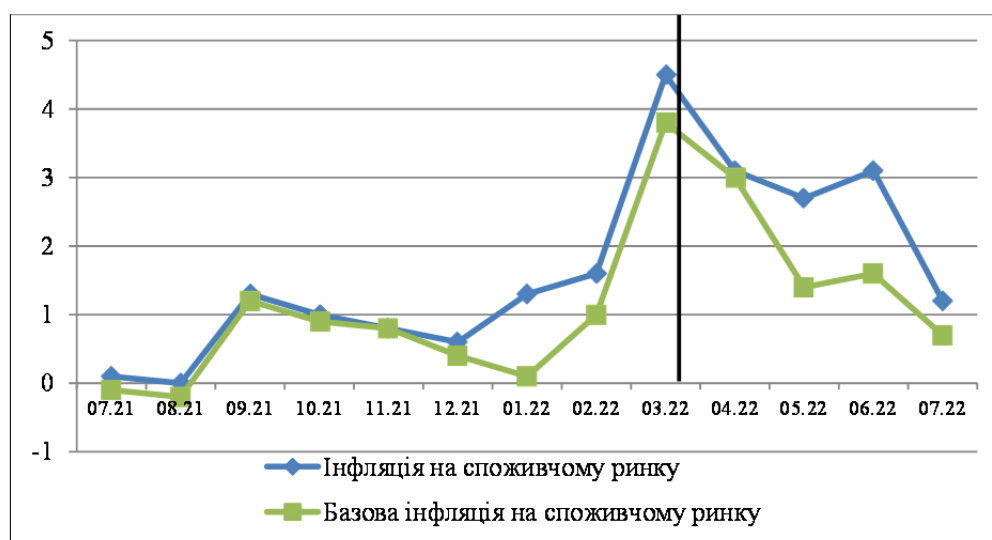

Рис. Динаміка індексу цін на українському ринку основних продуктів харчування (07.2021р. – 07.2022р.)

З тих заходів щодо стабілізації рівня продуктового забезпечення населення, що вже реалізовані державою, особливу значущість має прийняття 24.03.2022 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» та затвердження урядом відповідного плану дій. Багато коментаторів статей Закону одногласно сходяться на тому, що цей директивний документ спрямований на швидке залучення сільськогосподарських земель країни у виробництво сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану [6]. У Законі домінує пріоритет суспільних інтересів над інтересами приватних осіб в умовах війни шляхом передачі 20 000 га земель комунальної власності, які були підготовлені для оренди через земельні торги та залучення для ведення сільськогосподарського виробництва на 300 000 - 400 000 га земель державної власності, які зараз перебувають у постійному користуванні державних підприємств Мінагрополітики, НААН України, закладів освіти, що дасть змогу одержати на цих землях близько 1,4 млн тон урожаю зернових [7].

Коментарі щодо урядового плану забезпечення продовольчої безпеки у теперішній час вичерпано надані в інтерв'ю міністра аграрної політики та продовольства України М. Сольського, який відзначив, що уряд розробив комплекс дій за наступними напрямками: проведення регулярного моніторингу стану продовольчої безпеки та сільськогосподарської інфраструктури в цілому; надання державної підтримки національним виробникам харчових продуктів (фінансування сільськогосподарських підприємств для відновлення виробничих потужностей); адресна продовольча допомога (імпортованими товарами) найбільш соціально вразливій частині населення через територіальні громади; моніторинг та відповідне регулювання продуктових цін [8].

На допомогу Україні відгукнулися багато міжурядових структур та благодійних організацій міжнародних рухів, які з самого початку війни допомагають населенню України, серед яких Червоний Хрест, ООН, ЮНІСЕФ та ін. В табл. 1 наведені дані щодо наданої допомоги від кожної зі згаданих організацій.

Безумовно різнобічна допомога міжнародних благодійних організацій стала значної підмогою щодо термінового вирішення питання забезпечення фізичної та економічної доступності продовольства для великої частки населення, яке потерпало від бойових дій. Ці позитивні зрушення у забезпеченні доступності продуктів харчування відмітили фахівці Центру дослідження продовольства та землекористування при Київській школі економіки (KSE Агроцентр), які спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України складають щомісячний огляд продовольчої безпеки за результатами моніторингу – оперативного вистежування змін стану продовольчої безпеки та результативності аграрної політики у теперішній воєнний час.

Зокрема, у «Огляді продовольчої безпеки і політики в Україні» (серпень) відмічається, що станом на кінець липня, доступність продовольства в Україні продовжує покращуватися, після значного погіршення у червні та позитивних змін на початку липня. Станом на 29 липня, відмічають фахівці, індекс доступності продовольства (ІДП) знизився до 7,15, що на 42, 6% менше довоєнного значення, на 6,6% нижче, ніж у травні, та на 9,7% вище, ніж у першій половині липня [12]. Отже, незважаючи на значне падіння у другій половині червня, ІДП зростав протягом липня. Фахівці Центру роблять висновок про те, що людина з середнім доходом у середині липня змогла купити на 9,7% більше продуктів харчування, ніж у червні, що, безумовно, є підтвердженням результативності оперативних дій уряду з підтримання продовольчої безпеки країни [12].

Таблиця 1

Гуманітарна й матеріальна допомога Україні за період ведення бойових дій (02.2022 – 07.2022)

Допомога Україні від світових організацій		
Червоний Хрест (станом на 14.07.22) [9]	ООН (станом на 14.09.22) [10]	ЮНІСЕФ (станом на 25.07.22) [11]
Гуманітарна допомога		
19850 т споживчих товарів, з них: 1487084 продуктових наборів; 790668 гігієнічних наборів; 48678 осіб отримали продуктові ваучери на суму 96,89 млн грн; 300т медикаментів;	26500 дітей отримали допомогу в сфері освіти; 8,6 млн осіб отримали допомогу в сфері охорони здоров'я; 6 млн осіб отримали послуги захисту; 1,31 млн осіб отримало допомогу з житлом та непродовольчими товарами; 4,9 млн осіб отримали допомогу з водопостачання, санітарії та гігієни; 3,5 млн. осіб отримали багатоцільову грошову допомогу.	3 987 013 осіб отримали доступ до медичної допомоги; 3 457 252 особи отримали доступ до безпечної питної води; 455 999 осіб отримали життєво необхідні запаси води, санітарії та гігієни; 1 463 018 дітей та осіб, які здійснюють догляд отримали допомогу з охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки; 52 446 жінок і дітей до теперішнього часу охоплені послугами із запобігання гендерного насильства, зниження ризиків і реагування на них за підтримки ЮНІСЕФ; 272 091 дитина скористалася навчальними заходами з використанням матеріалів, наданих ЮНІСЕФ, 422 592 особи, включаючи 261 329 дітей отримали багатоцільову грошову допомогу.
Матеріальна допомога		
Зібрано 1859,82 млн грн; використано 641,33 млн грн	Зібрано 2,8 млрд дол. Близько 70 % від суми фінансування було отримано від США (1,25 млрд), Європейської комісії (295,7 млн дол), Німеччини (174,4 млн дол), Японії (118,4 млн дол) та Канади (87,1 млн дол). Крім того, внески від майже 482 донорів з приватного бізнес-сектору на гуманітарне реагування в Україні перевищили 1,6 млрд дол.	Українськими гуманітарними організаціями отримано 577 млн дол.

Між тим, слід відзначити, щовторгнення росії в Україну показало всьому світу роль України в забезпеченні глобальної продовольчої безпеки. Україна в світовому експорті багатьох видів аграрної продукції посідала високі позиції. Всього два десятиліття тому експорт українського зерна був спроможний нагодувати 40 мільйонів осіб, а сьогодні вже – понад 400 мільйонів. У 2019-2021 роках на Україну припадало майже 10% світового експорту пшениці, 15% експорту кукурудзи, 15% експорту ячменю та майже 50% експорту соняшникової олії [13]. У 2020 році Україна експортувала продуктів рослинного походження на суму 11,9 млрд дол, з якої 47 % (5621 млн дол) вивезено у країни Азії (лідером є Китай, Туреччина та Індонезія), 32% (3811 млн дол. - у країни ЄС (лідером є Нідерланди, Іспанія та Німеччина) та 20,6% (2447 млн дол) у країни Африки (лідером є Єгипет, Лівія та Марокко) [14].

Україна також експортувала жири та олії тваринного та рослинного походження на загальну суму 5,7 млрд дол, з них 59% (3346 млн дол) відправлено у країни Азії (лідером є Індія, Китай та Ірак), 33,55% (1891млн.дол.) - у країни ЄС (лідером є Нідерланди, Іспанія та Італія) та 7% (400 млндол) - у

країни Африки (лідером є Єгипет). Крім того, Україною було експортовано готової харчової продукції на загальну суму 3,4 млрд дол, з них 46,9% (1595 млн дол) - у країни Азії (лідером є Китай, Туреччина та Азербайджан), 30% (1033 млн дол) - у країни ЄС (лідером є Білорусь, Польща та Молдова) та 20,6% (700 млн дол) - у країни Африки. Також були експортовані живі тварини та продукції тваринництва на загальну суму 1,2 млрд. дол, у т.ч., 35% (413 млн дол) - у країни Азії, 34,5% (402 млн дол) - у країни ЄС та 30% (350 млн дол) - у країни Африки [14].

Зважаючи на наведені дані з українського експорту продовольства і сировини, катастрофічними для більшості країн-імпортерів виявилися блокований експорт і поставлена під загрозу поточна посівна кампанія в Україні. Все це призвело до зростання цін на продовольство не лише в Україні, але й у інших країнах, що створило передумови загострення питань фізичної та економічної доступності продовольства для споживачів по всьому світу.

Узагальнення значного статистичного матеріалу вітчизняних та зарубіжних інформаційних джерел дозволило виявити зміни продуктових цін за період з 08.2021 р. по 07.2022 р. у багатьох країнах

світу, шоківаних початком воєнного конфлікту в Україні. В наведених табл. 3-7 нами представлена динаміка споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої в країнах Азії, Європи, Африки, Південної Америки, Північної Америки протягом останнього півріччя, які тією чи іншою мірою відчували ціновий шок.

Так, з табл.2 видно, що протягом лише одного місяця (02.2022-03.2022) продовольчі ринки азійських країн почало «лихоманити»: відбувалося тривале зростання цін на продукти харчування безалкогольні напої, при чому більш вразливими до негативного впливу воєнних дій в Україні виявилися Азер-

байджан, Пакистан, Киргизія, Бахрейн, Вірменія, в яких приріст цін був найвищим.

Динаміка споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої в країнах Європи представлена у табл. 3, за якою «стрибок» індексу цін відбувся між січнем та лютим 2022 року у таких країнах, як Бельгія, Естонія, Греція та Латвія. Албанія, Білорусія, Болгарія та Португалія відчували зростання цін на продовольство і безалкогольні напої між лютим та березнем 2022 року. У Австрії, Німеччині та Італії зростання індексу цін відбулося між березнем та квітнем 2022 року.

Таблиця 2

Зміна споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої в країнах Азії [14] за період 08.2021р.-07.2022р.

Країна \ Дата	08.21	09.21	10.21	11.21	12.21	01.22	02.22	03.22	04.22	05.22	06.22	07.22
Вірменія	15,15	15,37	15,99	16,93	12,91	12,18	11,38	12,83	14,30	14,49	17,05	13,52
Азербайджан	7,80	10,52	13,42	15,24	16,23	17,52	17,50	17,35	19,07	21,00	21,32	20,99
Бахрейн	-2,73	0,00	0,56	2,10	3,27	9,45	12,09	10,60	9,73	11,59	-	-
Бруней	2,08	2,46	2,30	2,37	2,02	2,50	2,61	3,36	4,67	5,36	-	-
Камбоджа	3,51	2,57	2,03	2,45	2,78	3,65	5,88	5,68	6,23	5,53	6,50	-
Китай, Гонконг	0,50	1,29	1,79	1,89	1,89	1,58	4,58	7,54	5,17	4,92	4,83	-
Киргизія	21,39	19,87	17,42	15,38	13,35	12,52	12,10	15,79	17,93	-	-	-
Оман	1,42	1,81	3,43	2,78	3,17	5,18	5,05	4,88	5,47	4,96	6,08	6,09
Пакистан	9,96	10,21	8,32	10,47	10,33	12,82	14,73	15,30	17,04	17,25	25,92	28,77
Тайланд	-1,48	-1,16	-0,26	0,43	0,77	2,39	4,51	4,56	4,83	6,18	6,42	8,02

Таблиця 3

Зміна споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої в країнах Європи [15] за період 08.2021р.-07.2022р.

Країна \ Дата	08.21	09.21	10.21	11.21	12.21	01.22	02.22	03.22	04.22	05.22	06.22	07.22
Албанія	4,56	4,58	3,85	5,03	6,36	6,69	6,90	9,26	9,95	11,37	12,58	13,21
Австрія	0,60	0,60	1,09	1,60	1,69	4,92	4,26	5,85	8,37	9,02	11,34	12,23
Білорусь	9,64	11,62	12,63	12,13	11,62	12,55	11,57	16,13	19,48	19,34	19,67	-
Бельгія	-0,34	-0,98	-0,32	0,24	1,18	2,38	3,95	4,82	5,30	6,62	8,62	9,71
Болгарія	3,63	4,39	5,93	7,25	8,92	11,18	13,57	17,39	21,29	22,75	23,83	24,16
Естонія	2,16	3,27	2,73	5,34	6,15	9,31	12,41	13,80	14,61	17,00	19,27	19,72
Німеччина	4,52	4,81	4,42	4,59	5,90	4,85	5,08	5,88	8,01	10,69	11,95	14,03
Греція	3,03	3,09	2,97	3,49	4,31	5,20	7,09	8,08	10,93	12,05	12,56	13,04
Італія	0,76	1,15	1,14	1,52	2,86	3,60	4,83	5,78	6,40	7,42	9,05	9,95
Латвія	2,23	3,82	4,52	5,61	7,22	8,81	11,80	14,69	17,42	18,16	22,07	24,30
Португалія	0,61	0,67	0,49	1,36	2,88	3,71	4,67	7,24	10,25	12,33	13,20	13,89

Таблиця 4

**Зміна споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої
в країнах Африки [15] за період 08.2021р.-07.2022р.**

Дата Країна	08.21	09.21	10.21	11.21	12.21	01.22	02.22	03.22	04.22	05.22	06.22	07.22
Кабо-Верде	2,19	2,37	3,29	5,21	6,87	9,98	11,62	16,49	-	-	-	-
Маврикій	7,78	5,69	7,35	8,66	9,97	10,18	16,20	18,32	17,17	11,79	6,83	13,19
Марокко	-1,07	-0,29	0,97	2,86	4,51	4,21	5,52	9,40	9,42	8,59	-	-
Руанда	-5,70	-8,41	-10,6	-12,3	-9,55	-2,80	0,47	2,59	13,21	23,84	26,11	32,69
Сьєрра-Леоне	14,89	13,29	18,17	18,83	19,40	15,68	17,09	22,96	23,00	26,29	28,49	-

Таблиця 5

**Зміна споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої
в країнах Південної Америки [15] за період 08.2021р. -07.2022р.**

Дата Країна	08.21	09.21	10.21	11.21	12.21	01.22	02.22	03.22	04.22	05.22	06.22	07.22
Аргентина	53,37	53,36	51,37	50,49	50,35	50,51	55,79	59,75	62,11	64,17	-	-
Чилі	4,88	5,17	5,30	5,17	5,50	5,96	8,43	13,14	14,80	17,14	18,47	19,44
Колумбія	11,50	12,40	13,76	15,34	17,23	19,94	23,30	25,37	26,17	21,60	23,65	24,61
Тринідад і Тобаго	5,68	5,77	7,64	6,13	5,75	6,57	8,63	7,93	8,70	8,13	7,76	-
Уругвай	6,65	5,95	7,30	6,77	6,50	7,03	10,28	12,35	11,38	10,20	10,85	-

Ситуація з динамікою індексу цін на продовольчі товари у африканському регіоні представлена у табл.4, з якої видно, що споживачі Маврикія і Сьєрра-Леоне випробували справжній ціновий шок, адже постійне протягом 2021р. зростання продовольчих цін збільшилося у двічі за лютий-березень 2022 р., причому, у Сьєрра-Леоне зростання цін не вщухло. Аналогічний шоківий «стрибок» цін спостерігався у Кабо-Верде між лютим та березнем 2022 року, «розкручування» продовольчих цін в Руанді розпочалося після «критичного інтервалу» (лютий-березень).

Переходячи до аналізу динаміки споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої у Південній Америці (табл. 5), слід відзначити, що країни цього континенту також бурхливо зреагували на погіршення стану продовольчої безпеки в Україні через воєнні дії на її території. Дворадове та триразове зростання цін на продукти відбулося у Чилі, Уругваї, Колумбії. Аргентина, у якій індекс продовольчих цін був завеликий порівняно з іншими краї-

нами континенту, потерпає від подальшого збільшення інфляції на продовольчому ринку.

Нарешті, динаміка споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої в країнах Північної Америки представлена у табл. 6.

Виходячи з даних табл. 6, ситуацію із зростанням індексу цін за досліджуваний період можна поділити на два етапи: перший з 08.2021-02.2022, коли практично всі країни цього континенту демонстрували стійке зростання продовольчих цін. При цьому значне збільшення індексу цін мали Гондурас (майже у 8 разів), близько двократне зростання – США, Нікарагуа, Мексика; другий етап з 03.2022-по 07.2022, в якому лідером зростання продовольчих цін виявився Гондурас, у інших країнах збільшення цінна продовольство та безалкогольні напої (при існуючому їх високому рівні) не було стрибкоподібним, хоча значно вплинуло на фінансові можливості пересічного населення.

Таблиця 6

**Зміна споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої
в країнах Північної Америки [15] за період 08.2021р.- 07.2022р.**

Країна	Дата	08.21	09.21	10.21	11.21	12.21	01.22	02.22	03.22	04.22	05.22	06.22	07.22
Домініканська Республіка		10,67	10,12	8,54	8,06	9,22	9,34	10,25	11,62	12,64	12,87	12,96	-
Сальвадор		2,11	3,94	6,07	7,42	7,96	8,95	9,45	9,81	10,89	13,28	14,37	14,19
Гватемала		2,27	3,08	2,87	2,15	3,09	3,10	3,19	4,92	5,62	7,22	10,65	12,71
Гондурас		1,01	3,07	4,79	5,71	6,76	7,52	8,06	9,04	10,43	12,55	14,71	16,51
Мексика		7,94	8,75	8,42	10,80	11,63	11,91	12,64	12,99	12,79	12,52	13,60	14,15
Нікарагуа		6,16	8,07	8,68	10,20	10,34	10,30	11,03	13,67	16,17	16,90	15,50	-
Панама		1,44	1,97	2,56	2,25	2,17	2,14	2,28	2,74	2,95	3,55	4,23	-
США		2,98	4,52	5,38	6,39	6,50	7,35	8,63	10,02	10,85	12,02	12,23	13,15

Підсумовуючи викладений матеріал, ми маємо відмітити, що кожна країна справляється з проблемами продовольчої проблеми самотужки, орієнтуючись на власні умови і ситуації. Проте, в умовах воєнних дій на території важливого торгового партнера-експортера сільськогосподарської сировини і продовольства, всі країни-імпортери відчують погіршення стану економічної безпеки. Стосовно нашої країни, ми маємо також погодитися з іншими дослідниками щодо висновку про необхідність негайного відновлення довоєнного стану продовольчої безпеки Україні шляхом: концентрації зусиль на відродженні агропромислового сектору економіки; застосування засобів централізованого регулювання питань фізичної доступності продовольства (формування страхових, резервних фондів (запасів) тощо); поєднання ринкових і централізованих способів розв'язання питань забезпечення доступності продовольства населенню; проведення політики забезпечення продовольчої безпеки.

Приклад постійної і виваженої уваги до забезпечення достатнього рівня продовольчої безпеки демонструє США, адже заходи щодо розвитку сільськогосподарства американського фермерства сприймаються керівництвом всіх рівнів як стратегічні. Для України може бути цікавим американський досвід ефективного регулювання розвитку сільськогосподарського виробництва через: державні програми «safetynet» - програми-плани фінансової участі уряду у програмах страхування та забезпечення доходів фермерів; програми підтримки сільськогосподарської продукції через встановлення фіксованих (неринкових) цін; численні програми з підтримки доходів фермерів і сприяння їх зовнішньоекономічній діяльності[16]. Можливо саме реалізація означених програм «згладила» для пересічних громадян «стрибки цін» на продовольства, й населення не відчувало цінові «шоки».

Безумовно, означені питання зачіпають перед усім проблеми забезпечення національної продовольчої безпеки в цілому, але стають більш актуальними, можна сказати, драматичними на рівні регіонів, тим більше на рівні громадян. За даними нового звіту Міжнародної організації з міграції (МОМ), внутрішньо переміщені особи (ВПО) в Україні опинилися у гострій кризі, пов'язаній з браком засобів для існування. Майже дві третини тих, хто мав роботу до переміщення, втратили її, а кожен п'ятий переселенець повідомляє про відсутність доходів. У Звіті про внутрішнє переміщення в Україні, підготовленому під егідою Міжнародної Організації Міграції (МОМ), зазначається, що 54% опитаних ВПО назвали головною потребою гроші (фінансову допомогу), 16% - потребу у ліках і доступу до послуг, 13% - потребу у їжі, причому 59% респондентів, хто відчуває потребу у фінансовій допомозі, визначили, що на отримані гроші все ж таки купили б їжу [17]. Отже, ВПО потерпають від найжорстокішої форми продовольчої небезпеки – фізичної недоступності продуктів харчування і ліків.

Багато країн світу вирішують проблему фізичної недоступності продовольства не лише на національному, але й регіональному та індивідуальному рівнях. Так, майже у 60 країнах світу існують банки продовольства, чи продовольчі «комори», які зазвичай створюються місцевими громадами. Громади отримують продукти харчування з різних джерел (товари від гуртових, роздрібних постачальників, грошові благодійні внески від підприємств, громадян, благодійних, релігійних організацій тощо) з

тим, щоб розподілити серед нужденних. Аналогічна організація вже діє в Україні, це перший продовольчий банк «Громадська організація «Тарілка», яка функціонує на волонтерських засадах у Львові з представництвами у Києві та Херсоні, і має позитивний досвід підтримки населення, потерпілого від бойових дій[17].

Висновки. Війна в Україні, яка розпочалася в лютому 2022 року, призвела фактично до початку світової продовольчої кризи. В першу чергу постраждали країни, які були імпортерами продовольчої продукції такої, як: соняшникова олія, ріпак, ячмінь, соняшниковий шрот, кукурудза та ін. Ситуація, яка зараз склалася на світовому ринку споживчих товарів, доволі складна та країнам ще доведеться поборотись за її нормалізацію. Сьогодні показало високу актуальність проблем забезпечення продовольчої безпеки будь-якої країни спільними зусиллями багатьох країн. Це стає можливим завдяки злагодженій роботі світової спільноти, гуманітарній допомозі країнам, які опинились у край важкому продовольчому становищі, державній політиці відродження і подальшого розвитку національного агропромислового виробництва, розробці альтернативних шляхів доставки та виготовлення продовольчих товарів та схем їх розподілу.

Л і т е р а т у р а

1. Економіка зіткнеться з найбільшим випробуванням із часів Другої світової війни – глава МВФ. URL: <https://www.slovoaidilo.ua/2022/05/23/novyna/ekonomika/ekonomika-zitknetsya-najbilshym-vyprobuvanniam-chasiv-druhovi-svitovoyi-vijny-hlava-mvf> (дата звернення 25.10.22).
2. Ульяновченко О.В., Прозорова Н.В. Продовольча безпека – основа національної безпеки держави. *Міжнародний конгрес «Світ»*. URL: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5 (дата звернення 25.10.22).
3. Календар оприлюднення експрес-випусків Держстату у 2021 році: веб-сайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/express/expr2021/express_2021.html (дата звернення 25.10.22)
4. Календар оприлюднення експрес-випусків Держстату у 2022 році: веб-сайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/express/express_u.html (дата звернення 25.10.22)
5. Попадинець Н.М. Регулювання розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів: продовольча безпека в умовах війни/Н.М. Попадинець// Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах», 01-02 червня 2022 року. - Т. : ФОП Паляниця В.А., 2022. - С. 37- 40.
6. Бутіна М. Забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: що передбачено законом? *LIGAZAKON: правові новини*. 5 квітня 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210373_zabezpechennya-a-prodovolcho-bezpeki-v-umovakh-vonnogo-stanu-shcho-peredbacheno-zakonom (дата звернення 25.10.22)

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2145-іх. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення 25.10.22).
8. Уряд затвердив план із забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Урядовий портал України. Київ, 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plan-iz-zabezpechennya-prodovolchoyi-bezpeki-v-umovakh-voyennogo-stanu> (дата звернення 25.10.22)
9. Товариство Червоного Хреста України: веб-сайт. URL: <https://redcross.org.ua/> (дата звернення 25.10.22).
10. ReliefWeb - Informing humanitarians worldwide: веб-сайт. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-situation-report-14-sep-2022-enukru> (дата звернення 25.10.22).
11. Огляд гуманітарної ситуації, 13-26 липня 2022 - UNICEF: веб-сайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/ukraine-humanitarian-situation-report-18> (дата звернення 25.10.22).
12. Огляд продовольчої безпеки і політики. URL: <https://kse.ua/ua/oglyad-prodovolchoyi-bezpeki-ta-politiki/> (дата звернення 25.10.22).
13. Продовольча безпека громад під час війни: ключові тези. *Децентралізація в Україні*. Київ, 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15247> (дата звернення 25.10.22).
14. Експорт України 2022: вплив пір року війни на географію та обсяги продажів. URL: <https://business.dii.gov.ua/cases/eksport/eksport-ukraini-2022-vpliv-piv-roku-vijni-na-geografiu-ta-obsagi-prodaziv> (дата звернення 25.10.22).
15. Cross-Country Indexes, Year-over-Year Change: веб-сайт. URL: <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61015894> (дата звернення 25.10.22).
16. Залізничук В.П. Механізми забезпечення продовольчої безпеки: досвід для України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1250> (дата звернення 25.10.22).
17. Резнікова Н., Панченко В. Продовольча безпека. Чому Україні вже зараз потрібні банки їжі. *Економіка*. 2022. URL: <https://tyzhden.ua/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0/255495> (дата звернення 25.10.22).

References

1. Ekonomikazitknetsia z naibilshymvyprobuvanniamizchasivDruhoisvitovoiiviny – hlava MVF [The economy will face the biggest tests since the Second World War - the head of the IMF]. Available at: <https://www.slovoaidilo.ua/2022/05/23/novyna/ekonomika/ekonomika-zitknetsya-najbilshym-vyprobuvanniam-chasiv-druhovi-svitovoyi-vijny-hlava-mvf> (accessed 25.10.22)
2. Uljjanchenko O.V., Prozorova N.V. (2014) Prodovoljchabezpeka – osnovanacionalnojbezpekyderzhavy [Food security is the basis of the national security of the state]. *Mizhnarodnyj konghres «Svit»* [International Congress «World»], June 11, 2014. Available at:

- http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5 (accessed 25.10.22).
3. Kalendaropryludnenniaekspres-vypuskivDerzhstatu u 2021 roci [Calendar of the publication of express issues of the State Statistics Service in 2021]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/express/expr2021/expres_2021.html (accessed 25.10.22)
  4. Kalendaropryludnenniaekspres-vypuskivDerzhstatu u 2022 roci [Calendar of the publication of express issues of the State Statistics Service in 2022]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/express/expres_u.html (accessed 25.10.22);
  5. Popadynecj N.M. (2022) Reghuljuvannjarozyvtk-Reghuljuvannjarozyvtk-vnutrishnjoghorynkuspozhyvchykhtovariv: prodovoljchabezpeka v umovakhvijny [Regulationofthedevelopmentoftheinternalmarketofconsumergoods: foodsecurityinconditionsofwar]. *Formationof a mechanismforstrengtheningthecompetitivepositionsofnationaleconomicssystemsinglobal, regionalandlocaldimensions*, pp. 37- 40.
  6. Butina M. (2022) Zabezpechennjaprodovoljchojbezpeky v umovakhvojennoghostanu: shhoperedbachenzakonom? [Ensuring food security in the conditions of martial law: what is provided by law?]. *LIGA ZAKON: pravovinovyny* [LIGA ZAKON: legal news], April 5, 2022. Available at: https://jurliga.ligazakon.net/news/210373_zabezpechennya-prodovolcho-bezpeki-v-umovakh-vonnogo-stanu-shcho-peredbacheno-zakonom (accessed 25.10.22).
  7. ProvesennjazmindodejakyxzakonodavchykhaktivUkrainy shhodostvorennjaumodljazabezpechennjaprodovoljchojbezpeky v umovakhvojennoghostanu [LawofUkrainedatedMarch 24, 2022 No. 2145-ix. VerkhovnaRadaofUkraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (accessed 25.10.22).
  8. GovernmentportalofUkraine. Thegovernmenthasapproved a plantoensurefoodsecurityundermartiallaw [The government has approved a plan to ensure food security under martial law]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiz-zabezpechennya-prodovolchovi-bezpeki-v-umovakh-voynnogo-stanu> (accessed 25.10.22).
  9. TovarystvoChervonoghoKhrestaUkrainy [Red Cross Society of Ukraine]. Available at: <https://redcross.org.ua/> (accessed 25.10.22);
  10. ReliefWeb - Informinghumanitariansworldwide. Available at: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-situation-report-14-sep-2022-enukru> (accessed 25.10.22).
  11. Oghljadghumanitarnejisytuaciji, 13-26 lypnja 2022 – UNICEF [Review of the humanitarian situation, July 13-26, 2022 - UNICEF]. Available at: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/ukraine-humanitarian-situation-report-18> (accessed 25.10.22).
  12. Oghljadprodovoljchojbezpeky i polityky [Review of food security and policy]. Available at: <https://kse.ua/ua/oglyad-prodovolchovi-bezpeki-ta-politiki/> (accessed 25.10.22).
  13. DecentralizationinUkraine(2022) Prodovoljchabezpeka ghromadpidchasvijny: kljuchovitezy. Decentralizacija v Ukraini [Food security of communities during the war: key theses]. Available at: <https://decentralization.gov.ua/news/15247> (accessed 25.10.22).
  14. EksportUkrainy 2022: vplyvpivrokuvijny nagheoghrafijutaobsjaghyprodazhiv [ExportsofUkraine 2022: theimpactofsixmonthsofwarongeographyandsalesvolumes]. Available at: <https://business.diia.gov.ua/cases/eksport/eksport-ukraini-2022-vplyv-piv-roku-vijni-na-geografiju-ta-obsagi-prodaziv> (accessed 25.10.22).
  15. Cross-CountryIndexes, Year-over-YearChange. Available at: <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61015894> (accessed 25.10.22).
  16. Zaliznjuk V.P. (2017) Mekhanizmyzabezpechennjaprodovoljchojbezpeky: dosvidljaUkrainy [Foodsecuritymechanisms: experienceforUkraine]. *Derzhavneupravlinnja: udoskonalennjatarozyvtok* [Public administration: improvement and development] (electronic journal), no. 7. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1250> (accessed 25.10.22).
  17. Reznikova N., Panchenko V. (2022) Prodovoljchabezpeka. ChomuUkrainivzhezazpotribnibankyjizhi [Foodsafety. WhyUkraineneedsfoodbanksnow]. *Ekonomika* [Economics]. 2022. Available at: <https://tyzhden.ua/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0/255495> (accessed 25.10.22).
- Ovechkina O.A., Maslosh O.V., Shestopalov V.I., Shcheglova A.Y. State of economic availability of food products during the war of russia in Ukraine: national and world aspects of research**
- In this work, an analysis of the destructive consequences that arose in the food sector of the Ukrainian economy due to the war with Russia was carried out. The dynamics of the growth of consumer prices for food on the national consumer market are reflected and commented on. It is emphasized that the military actions on the territory of Ukraine have significantly slowed down the development of the agro-industrial complex of the national economy, caused the deterioration of the state of the main component of food security - the physical and economic availability of food products for the population. State measures regarding operational actions aimed at supporting the level of consumption of citizens who suffered from military actions are defined and commented on. The importance of charitable activities of international public organizations and structures in providing food aid to Ukraine is emphasized. It is shown that the war disrupted the export-import relations of Ukraine with many countries of the world. The "jumps" of price indices for food products and non-alcoholic beverages in the countries of Asia, Africa, Europe, South and North America are displayed and commented on in graphic and tabular form. The necessity of forming a food security system of Ukraine with a long-term strategy for improving the condition of all its components was noted. The expediency of applying the experience of the USA and other Western countries in maintaining the necessary level of food security has been determined. The importance of stimulating the sustainable and balanced development of farming, the organization of public procurement for the creation of reserve and insurance funds is especially emphasized. The expediency of applying the experience of European countries regarding the creation of "food banks" or "food pantries" by local communities to solve current and force majeure problems regarding the availability of food to ordinary citizens was noted. An example of the creation of a food bank in Ukraine and its charitable and humanitarian activities is given. The first positive results of food support for the population affected by hostilities are*

---

shown, thanks to the work of the food bank "Public Organization "Tarylka", which operates on a volunteer basis in Lviv and has offices in Kyiv and Kherson.

Keywords: *food security, food crisis, consumer price, price index, inflation, consumer market, physical and economic availability of food, state food policy, humanitarian and material and monetary assistance, food bank.*

Овечкіна Олена Андріївна – д.е.н., доцент, професор кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк.

Маслош Ольга Володимирівна – к.х.н, доцент, доцент-кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк.

Шестопапов Владислав Ігорович - здобувач другого (магістерського) рівня освіти кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк.

Щеглова Анастасія Юріївна - здобувач другого (магістерського) рівня освіти кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк.

Стаття подана 06.10.2022.